

teorijas par to izcelsmi un likteni, gan arī, balstoties uz jaunākajiem arheoloģiskajiem pētījumiem Ziemeļkurzemē, izvirzīti un apstiprināti jauni pieņēmumi.

Aizvēstures beigu posma dažādām sociālajām problēmām bija veltīti divi referāti. Antonija Vilcāne veica lielāko Latvijas pilskalnu arheoloģiskā materiāla salīdzinošo analīzi un, balstoties uz to, izvērtēja Jersikas lomu un nozīmi latgaļu zemēs aizvēstures beigās. Guntis Zemītis savukārt apskatīja kultūras saskarsmes un komunikācijas veidus Latvijas teritorijā vēlajā dzelzs laikmetā. Pamatojoties uz 13. gadsimta rakstītajiem vēstures avotiem, kā arī vēlā dzelzs laikmeta arheoloģiskajiem avotiem, tika iztirzāti gan mutvārdu, gan neverbālie komunikācijas veidi, to nozīme.

Viens referāts bija veltīts reliģiskajiem jautājumiem aizvēsturē. Roberts Spirģis skatīja kristietības izplatību Daugavas lībiešu zemēs. Balstoties uz lībiešu pieminēkļu arheoloģiskā materiāla analogijām kristietības simbolikā, pētnieks izvērtēja iespējamību, ka lībiešu zemēs kristietība izplatījies jau 11.–12. gadsimtā – periodā pirms krusta kariem.

Plašākās diskusijas izraisīja R. Spirģa referāts. Tika apspriesti jautājumi gan par pagānisma un kristietības mijiedarbību aizvēstures beigās, gan par šo divu reliģisko priekšstatu pazīmēm un identifikācijas iespējām arheoloģiskajā materiālā. Diskusija spilgti parādīja, ka reliģiskais un simboliskais aspekts Latvijas aizvēsturē līdz šim ir salīdzinoši maz izgaismots, un šis jautājums tuvākajā nākotnē var kļūt par vienu no aktuālākajām problēmām Latvijas aizvēstures pētniecībā.

Kopumā priekšlasījumu tēmas aptvēra praktiski visus aizvēstures periodus un deva jaunas atziņas, kā arī jaunas ievirzes visdažādākajos jautājumos.

Elīna Guščika

LATVIJAS VĒSTURNIEKU I KONGRESS, 2. SEKCIJA “VIDUSLAIKU UN JAUNO LAIKU VĒSTURES PROBLĒMAS”

Sekcijas darbs aizsākās ar LU Juridiskās fakultātes profesora Jāņa Lazdiņa uzstāšanos par tēmu “Latvijas civiltiesību avoti un to apkopošanas problemātika (no jauno laiku sākuma līdz Pirmajam pasaules karam)”. Referents stāstīja, kā veidojusies 1864. gada Baltijas vietējo likumu kopojuma 3. daļa (Baltijas civillikums), uz kuru balstās 1937. gada Civillikums. Tajā tikušas apkopotas romiešu un vācu tiesības, savukārt zemnieku privāttiesības bija iekļautas atsevišķos Zemnieku likumos. Pēc referāta LU Vēstures un filozofijas fakultātes profesors Ilgvars Misāns izvirzīja jautājumu, vai ir adekvāti Poliju-Lietuvu un Zviedriju saukt par koloniālām varām attiecībā uz to valdījumiem Baltijā. I. Misāns atzīmēja, ka ir divu veidu koloniju tipi: 1) grieķu gadījums, kad uz kolonijām tika pārnesta un iedzīvīnāta grieķu civilizācija; 2) Āfrikas un Āzijas gadījums, kad metropole “izpumpē”

bagātības no kolonijas. J. Lazdiņš tomēr uzskata, ka labākas alternatīvas par iepriekš minēto apzīmējumu nav, jo par okupāciju to nevarētu saukt. Referents aizstāvēja viedokli, ka ar pašreizējo terminu piemērošanu agrākiem laikiem jābūt uzmanīgiem, jo toreiz šos procesus izprata citādi nekā mūsdienās, resp., zviedri ienāca Baltijas teritorijā un sāka to uzskatīt par savu.

LU Vēstures un filozofijas fakultātes dekāns Andris Šnē aplūkoja jautājumu par krusta karu laikmeta Austrumbaltijā pētniecības problēmām un perspektīvām. Viņš atspoguļoja to kā būtisku pārmaiņu laiku, kad parādījās pirmie rakstītie avoti par šo reģionu un kad veidojās jaunas “svešas” politiskās struktūras, līdz ar to šī laikmeta pētniekiem jāsavieno informācija, ko var iegūt no rakstiskajiem avotiem, ar arheoloģisko pētījumu rezultātiem. A. Šnē sniedza pārskatu par historiogrāfijas attīstību, parādot, kā pakāpeniski izveidojās un nošķīrās “vācu” un “latviešu” tematika, kamēr Rietumeiropā šāda šķelšanās nenotika. Runājot par jaunāko historiogrāfiju, A. Šnē uzsvēra, ka vēsturniekiem ir plašas iespējas kontekstuāli aplūkot krusta karu laikmetu un ka interesantu jautājumu loku varētu veidot kultūrainavas un lingvistisko izmaiņu, dokumentācijas veidošanās un komunikācijas formu pētījumi.

Uz jautājumu, kā lai konceptuāli aplūko krusta karu periodu, A. Šnē atbildēja, ka pat tiem dažiem pētniekiem, kas nodarbojas ar šo laikmetu, būs grūti vienoties par vienu konceptu. Viņš uzsvēra: lai kāda būtu vide un kultūra, tomēr minētie notikumi ir saistīti ar mūsu zemi, tātad arī ar mums. Vienalga, vai traktējam krusta karus kā pakļaušanas vai brīvības cīņu vēsturi, nav noliedzama vietējās kultūras saskarsme ar jaunatnācēju kultūru. Turpinot tēmu par tagadējās terminoloģijas attiecināšanu uz vēstures reālijām, A. Šnē nenoliedza terminu mūsdienu izpratnes neatbilstību konkrētā laika izpratnei par attiecīgām tēmām (piemēram, šķīru ciņa, kolonizācija), tomēr attaisnoja mūsdienu terminu lietošanu, jo, reflektējot par pagātni, nav iespējams atiet no mūsdienu domāšanas un apziņas.

Eva Eihmane referātā “Zemes kungu savstarpējās cīņas kā centrālā Livonijas viduslaiku historiogrāfijas problēma” uzsvēra, ka Vācu ordeņa un Rīgas arhibīskapa nesaskaņas, ordenim mēģinot atbrīvoties no garīgās virskundzības, ir salīdzinoši plaši pētītas. Arī avotu materiāls saglabājies pietiekami bagātīgs. Vienlaikus ir vairāki aspekti, kas vēl joprojām nav pietiekami pētīti (piemēram, abu pušu motīvi, cīņu juridiskais pamats, atsevišķu personu devuma izvērtējums u.c.).

Gustavs Strenge priekšlasījumu par mirušo piemiņas nozīmi viduslaiku Rīgas sociālo un etnisko jautājumu izpētē sāka ar skaļu apgalvojumu, ka viduslaiki ir trauma mūsu apziņā un ka vēsturiskajā literatūrā nevācu tēmas bieži saistītas ar konfliktu, nevis kopējā meklējumiem. Kā galveno iemeslu nevācu izslēgšanai no viduslaiku Rīgas politiskās, ekonomiskās un sociālās elites viņš izvirzīja 14. gs. mēri un tā izraisīto vācu skaita būtisko samazināšanos. Izveidojušās nevācu brālības (alus nesēji, liģeri, zvejnieki u.c.) bija nevācu kopienas integrācijas elements pilsētas vidē. Mirušo piemiņa šajā laikā bija būtiska kultūras forma, kas nevarēja pastāvēt

bez nozīmīgām investīcijām. Bez vācu elites palīdzības nevācu brālības to nevarētu atļauties, tāpēc šajā jomā pastāvēja savdabīga kooperācija. Brālībām bija patroni – turīgi tirgotāji, rātskungi, klosterbrāļi un māsas, kas veica maksājumus brālību kasē. G. Strenga pamatoja elites tiekšanos pēc šādas sadarbības ar tajā laikā pastāvošu uzskatu, ka trūcīgo lūgšanas ir efektīvs Dieva pārliecināšanas līdzeklis. Iespējams, ka reformācijas laikā alus nesēji un nesēji zaudēja savu statusu tādēļ, ka mirušo piemiņas nozīme samazinājās.

Andris Levāns referātā “Viduslaiku dokumentu izpētes jautājumi: pētniecības aktualitāte, iespējas un perspektīvas Latvijā” uzsvēra, cik svarīgi informācijas donori vēsturnieka darbā ir dokumenti un cik dažādas ziņas tie var sniegt ne tikai par teksta saturu, bet arī par rakstītāja noskaņojumu un pasaules uztveri. Viņš atzīmēja, ka Latvijā viduslaiku dokumentu izpēte nav notikusi pilnībā un tajā ir pārrāvums.

Valda Kļava referēja par tēmu “Reformācija Livonijā: tradīcijas un izpētes iespējas”, norādot, ka reformācijas norisi Eiropā grūti pielīdzināt procesiem Livonijā un ka Livonijas notikumu atraušana no Eiropas konteksta aizsākusies jau vācbaltiešu historiogrāfijā un turpinās mūsdienās, kas padara šos procesus mums nesaprotamus. Viņa uzsvēra, ka mantojumā no agrākām historiogrāfijas skolām esam saņēmuši separātu vēsturi, sašķeltu priekšstatu par reformācijas laiku. Pašreiz ar reformācijas vēsturi Latvijā nodarbojas maz pētnieku, kuri nedaudz papildina faktoloģiju, bet neiziet no hrestomatizētās un fragmentētās pieejas. Referente atzīmēja, ka Rietumeiropas pētniecībā parādījušies jauni aspekti: reformācijas modernizējošais raksturs, elastība un atvērtība; salīdzinošā vēsture; politiskās izpausmes; privātās un publiskās dzīves izmaiņas. Latvijas pētnieki šīm jaunākajām tendencēm neseko, pārsvarā saglabājot vienkāršotu un sagrozītu skatījumu uz reformāciju.

Māriete Jakovļeva ziņojumā “Kurzemes un Zemgales hercogistes vēsture: historiogrāfija un pētniecības perspektīvas” sniedza pārskatu par historiogrāfijas attīstību par aplūkoto tēmu un uzsvēra, ka līdz 20. gs. 80. gadiem tajā dominējusi politiskā, nevis sociālā vai ekonomikas vēsture un ka daudzi autori faktus pārņēmuši cits no cita, saglabājot arī kļūdas un tendenciozitāti. M. Jakovļeva nosauca vairākus autorus, kuru darbi izkropļojuši mūsdienu priekšstatu par hercogistes vēsturi, – Otto fon Mirbahs, Teodors Šimanis un Jānis Juškēvičs.

Pēc šī referāta izraisījās diskusija par nepieciešamību sagatavot avotu krājumus darbam vēstures stundās un par pētnieku nepietiekamību. I. Mišāns uzsvēra, ka pašreizējā LU politika neveicina speciālistu sagatavošanu viduslaiku un jauno laiku vēsturē. Atsevišķi pārmetumi tika vērsti arī pret Nacionālo arhīvu, kas neveicina izpētes darbu, nosakot augstu kopēšanas pakalpojumu izcenojumu un liedzot pieeju iekšējām kartotēkām. A. Levāns par būtisku trūkumu atzina aprakstu digitalizācijas neveikšanu, lai kādā stāvoklī tie arī atrastos.